

УДК631.11:631.171.173:325.455

Дяченко О.П.

кандидат економічних наук,

доцент кафедри інформаційних систем і технологій імені М.О. Браславця
Одеського державного аграрного університету

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА РОЗВИТКУ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ БАЗИ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розглядаються питання державної підтримки аграрного сектора економіки і, зокрема, матеріально-технічної бази аграрних підприємств. Зроблено аналіз основних державних законодавчих актів, направлених на відтворення технічної складової ресурсного потенціалу. Представлені показники державної підтримки, її основні напрямки та ефективність.

Ключові слова: матеріально-технічна база, державна підтримка, інвестиції, машинобудування, інновації, аграрні підприємства.

Дяченко А.П. ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПОДДЕРЖКА РАЗВИТИЯ МАТЕРИАЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКОЙ БАЗЫ АГРАРНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

В статье рассматриваются вопросы государственной поддержки аграрного сектора экономики, в частности, материально-технической базы аграрных предприятий. Сделан анализ основных государственных законодательных актов, направленных на воспроизводство технической составляющей ресурсного потенциала. Представлены показатели государственной поддержки, ее основные направления и эффективность.

Ключевые слова: материально-техническая база, государственная поддержка, инвестиции, машиностроение, инновации, аграрные предприятия.

Diachenko O.P. STATE SUPPORT OF MATERIAL AND TECHNICAL BASIS OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

The paper deals with the state support of the agricultural sector and in particular the logistics of agricultural enterprises. The analysis of key state legislation aimed at rendering technical component of resource potential. The presented indicators of state support, its main focus and efficiency.

Keywords: material and technical base, state support, investment, engineering, innovation, agricultural enterprise.

Постановка проблеми. До сучасних особливостей формування та розвитку МТБ аграрних підприємств слід віднести те, що ці процеси протікають в умовах глибинних суспільно-політичних та соціально-економічних змін, що відбуваються в Україні та, зокрема, в аграрній галузі. На даний час відбувається трансформація виробничих відносин на селі. Тому ринкові механізми формування МТБ повинні доповнюватися державними важелями впливу. Процес відбудови та відродження матеріально-технічної бази аграрних підприємств значною мірою визначається державною аграрною політикою, розробником та провідником якої виступає Мінагропродполітики. Держава в його особі намагається створити необхідні умови з метою удосконалення процесів та обґрунтування механізмів державної підтримки купівлі техніки і технічних засобів сільськогосподарськими підприємствами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань державної підтримки розвитку МТБ в аграрному секторі присвятили праці такі вчені, як В.Г. Андрійчук, І.Ф. Баланюк, О.М. Бородіна, О.М. Гаркуша, В.М. Геєць, О.М. Онищенко, Б.Й. Пасхавер, В.В. Писаренко, П.Т. Саблук, М.П. Сахацький, О.В. Ульяновченко, І.Н. Топіха, В.М. Трегобчук, А.Е. Юзефович, В.В. Юрчишин та інші. Проте недостатньо вивченими залишилися проблеми, що стосуються державної підтримки формування матеріально-технічної бази аграрних підприємств в умовах становлення ринкової економіки; науково обґрунтованих заходів щодо підвищення економічної ефективності використання матеріально-технічної бази аграрних підприємств при динамічних соціально-економічних змінах в країні.

Постановка завдання. Сучасний стан аграрного сектора економіки потребує обґрунтування теоретичних положень та розробки прикладних рекомендацій щодо участі держави в процесах формування та розвитку МТБ аграрних підприємств, що забезпечує

підвищення економічної ефективності їх виробничо-господарської діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні на протязі всіх років незалежності створювалася законодавча база формування національної машинобудівної галузі з метою технічного переоснащення і розвитку системи повного технологічного забезпечення агропромислового виробництва надійною вітчизняною технікою. Головною проблемою та відчутною перешкодою для вирішення цієї важливої проблеми завжди була відсутність коштів та можливостей держави фінансувати прийняті законодавчі акти та програми.

З метою наповнення машинно-тракторного парку аграрних підприємств технікою вітчизняного виробництва та зменшення їхньої залежності від імпорту Кабінет Міністрів України у 1992 р. затвердив Національну програму виробництва технологічних комплексів машин і обладнання для сільськогосподарства, харчової та переробної промисловості [1]. Вона містить 3594 найменувань машин, зокрема енергетичних і транспортних засобів – 450, а машин і обладнання для рослинництва – 1440. До виконання цих завдань залучено 700 підприємств і конструкторських організацій. За перші три роки розроблено та освоєно виробництво 340 найменувань нової техніки. На різних стадіях створення й підготовки виробництва – ще понад 1140 машин.

Наступним законодавчим актом у вирішенні проблем оновлення та розвитку матеріально-технічної бази аграрного сектора стало прийняття Верховною Радою України в лютому 2002 р. Закону України «Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу» [2]. З його прийняттям повинні були бути створені сприятливі економічні умови для збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської техніки й устаткування для харчової і переробної промисловості, окремі шляхи формування ринку та вдосконалення

системи забезпечення агропромислового виробництва. Також він запроваджував програму часткової компенсації вартості складної сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва, а в 2006 р. – механізм часткової компенсації кредитних ставок за залученими аграріями для закупівлі техніки і обладнання середньостроковими – до 3-х років) і довгостроковими – до 5 років) кредитами комерційних банків.

З метою зростання державного фінансового забезпечення аграріїв був створений стабілізаційний фонд в сумі 2,2 млрд грн., з якого відповідно до Порядку використання коштів стабфонду, затвердженого постановою КМУ від 13.05.2009 р. № 463, передбачені наступні витрати: фінансовий лізинг техніки і обладнання – 393,5 млн грн, 200 млн грн – надання кредитів фермерським господарствам, у т.ч. для придбання техніки, і 90 млн грн – державна підтримка матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів [3].

За оцінками експертів 21% номенклатури техніки, що користується підвищеним попитом у сільськогосподарських товаровиробників, не виробляється вітчизняними машинобудівними заводами. Переважно це технічні засоби, що дозволяють впроваджувати інноваційні аграрні технології, через це селяни змушені шукати іноземну техніку на зарубіжних ринках [4].

В Україні діяла програма по використанню коштів Стабілізаційного фонду для державної підтримки сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на відшкодування 90% вартості техніки згідно постанови Кабінету Міністрів України № 723 від 01.07.2009р. Звичайно, її виконання не здійснювалося в запланованому обсязі, але було підтримкою для розвитку цієї вигідної форми співпраці на селі [5].

Окрім фінансування програм лізингу та повернення частини відсотків за користування кредитами сільськогосподарських товаровиробників держава здійснює пряму підтримку аграрної галузі.

З проведеного аналізу державної підтримки сільськогосподарського виробництва в різних формах (таблиця 1), можна зробити висновок, що в найбільшій мірі вона здійснювалася до кризи кінця 2008 р., коли сума допомоги складала 5,3 млрд. грн., а потім лише з початку 2012 року.

Надалі економічна ситуація 2009 р. не сприяла достатньому розміру допомоги галузі аграрного виробництва, і державна підтримка цього року дорівнювала 2,8 млрд. грн., що в 2 рази менше, ніж в попередньому році. В звітному році з покращенням економічної ситуації розмір державної підтрим-

ки становить 131% від до докризового 2008 р. Так, якщо в 2008 р. більше половини державної підтримки складала бюджетні дотації, то в 2012 р. їх питома вага була менше 11%, а більше 89% наданої допомоги було отримано аграрними товаровиробниками за рахунок податку на додану вартість.

У 2011 р. на виконання державної програми «Здійснення фінансової підтримки підприємств агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів» аграріям перераховано 167,3 млн грн. На часткове відшкодування суб'єктам господарювання вартості будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів та підприємств з виробництва комбікормів – 233,2 млн грн. Всього на фінансування цієї програми в загальному фонді Держбюджету закладено 500 млн грн. Зі спеціального фонду державного бюджету аграріям на липень 2011 р. виплачено майже 1,2 млрд грн. Зокрема, 113,8 млн грн – в межах програми по закладенню молодих садів, виноградників та ягідників; 5,8 млн грн – в межах державної підтримки хмелярства; 28 млн грн – на надання кредитів фермерським господарствам [6].

У планах держави також звільнити від мита та оподаткування ввезення імпортованого обладнання для реконструкції підприємств сільськогосподарського машинобудування. Тобто від мита має звільнитися саме обладнання для реконструкції заводів по виготовленню сільськогосподарської техніки, а сама продукція іноземних виробників під даний перелік потрапляти не буде.

Для врегулювання внутрішнього ринку сільськогосподарської техніки Уряд доручає Міністерству аграрної політики і продовольства разом з Державним агентством з управління державними корпоративними правами і державним майном підписати ф'ючерсні контракти з сільгоспвиробниками і машинобудівниками на придбання сільськогосподарської техніки в 2012 р., а також Мінекономрозвитку разом з Державним агентством з управління державними корпоративними правами і державним майном розробити пропозиції щодо стимулюванню експорту сільськогосподарської техніки українського виробництва.

Вітчизняне сільськогосподарське машинобудування здатне виробляти близько 4 тисяч видів найменувань техніки та обладнання, яке спроможне механізувати 82% операцій з вирощування сільськогосподарських культур та виробництва продукції тваринництва. Але, незважаючи на це, на сьогоднішній день частка імпортованої техніки на ринку становить 80%. Ситуація не змінилася навіть після скоро-

Таблиця 1

Державна підтримка сільського господарства (сільськогосподарські підприємства), млн грн

Сільськогосподарські підприємства – всього	Роки					2012 р. до 2008 р., %
	2008	2009	2010	2011	2012	
Отримано коштів державної підтримки – всього	5307	2775	4608	4328	6974	131,4
у тому числі: за рахунок бюджетних дотацій	3022	667	1316	729	742	24,6
з них: для підтримки виробництва продукції рослинництва	884	177	466	231	184	20,8
для розвитку тваринництва	1173	197	270	101	437	37,3
за іншими видами (напрямами) державної підтримки	965	293	581	398	121	12,5
Отримано коштів за рахунок податку на додану вартість	2284	2109	3292	3599	6232	в 2,7 раз
з них: для підтримки виробництва продукції рослинництва	733	1125	1790	2781	4321	в 5,9 раз
для розвитку тваринництва	1551	984	1502	818	1911	123,2

чення обсягів ввезення імпортової техніки в 2009 році в чотири рази. Щорічний ринок техніки складає в грошовому вираженні близько 14-15 млрд грн, з них на зарубіжну техніку припадає близько 10 млрд грн.

Достатньо дієвим механізмом підтримки вітчизняного сільськогосподарського машинобудування є державна компенсація при купівлі складної техніки та в цілому підтримка заводів-виробників шляхом державних замовлень. Необхідним є також відновлення схеми відшкодування сільськогосподарським товаровиробникам 30% вартості складної техніки, а також зростання суми наданої державним бюджетом НАК «Укргролізінг» для надання техніки на умовах лізингу.

Одним із аспектів, що дозволить нормалізувати роботу галузі сільськогосподарського машинобудування, є створення реєстру виробників техніки для вітчизняного сільського господарства, а також програми розвитку цих підприємств. Також важливим є створення мережі сервісних центрів для після продажного обслуговування сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва. Одним із варіантів такої мережі – це створення її на базі професійних учбових закладів, яких є достатньо по всій Україні, що дозволить забезпечити сільськогосподарські підприємства якісними після продажними послугами, а студентам – практичними навиками роботи із сучасною технікою та обладнанням.

Одним із заходів щодо підтримання вітчизняного сільськогосподарського машинобудування є звільнення від ПДВ та ввізного мита імпорту технологій та обладнання для реконструкції і модернізації вітчизняних підприємств.

З 2010 р. введена державна підтримка реконструкції і будівництва тваринницьких ферм. За 2 роки аграріям з Державного бюджету спрямовано 772,3 млн грн. На ці кошти здійснене часткове відшкодування вартості побудованих та реконструйованих тваринницьких приміщень. Уряд намагається відновити торгівлю на ярмарках, а також здійснюється робота зі створення мережі оптових ринків сільськогосподарської продукції, картопле- та овочесховищ.

На даному етапі розвитку вітчизняного сільськогосподарського машинобудування Закон України «Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу» стримує розвиток вітчизняного машинобудування, адже кошти, окреслені цим Законом на підтримку заводів-виробників сільськогосподарської техніки, майже не виділяються, зате він забороняє використовувати державну підтримку тим виробникам, які освоюють виробництво разом із зарубіжними компаніями та інвесторами. Підтримуємо позиції вітчизняних керівників заводів, науковців, керівництва компанії «Укргролізінг», які обґрунтовують створення спільних підприємств із зарубіжними інвесторами на базі українських потужностей. Необхідні зміни до відповідного Закону повинні підтримати вітчизняних виробників сільськогосподарської техніки, а аграрні підприємства – забезпечити надійною, потужною та конкурентоспроможною технікою власної виробництва. Ці зміни полягають у диференціації граничних розмірів питомої ваги витрат вітчизняного виробника за роками освоєння для здійснення державної підтримки. Співпраця з іноземними виробниками сільськогосподарських машин можлива у вигляді створення спільних підприємств (бажано на базі вітчизняних потужностей) є питанням часу.

До початку реформування економіки України та переходу на ринкові рейки, сільськогосподарські то-

варовиробники щороку купували 50-53 тис. тракторів, 9-10 тис. зернозбиральних, 2-2,1 тис. бурякозбиральних, 3,5-4 тис. кормозбиральних, 1,5-1,6 тис. кукурудозбиральних комбайнів, десятки тисяч одиниць іншої сільськогосподарської техніки. Потенційна потреба сільськогосподарських товаровиробників в матеріально-технічних ресурсах становить 40 млрд грн щороку [7].

На даний час основні вітчизняні виробники сільськогосподарської техніки майже не випускають новітніх знарядь праці і ситуацію може змінити лише втручання держави, яка має сприяти аграрній галузі за допомогою різних економічних механізмів та інших важелів впливу.

Державне регулювання розвитку МТБ аграрних підприємств є життєво важливою необхідністю, що викликано такими причинами як: диспаритет цін на сільськогосподарську та промислову продукцію; забезпечення продовольчої безпеки країни; слабкий рівень конкурентоспроможності аграрних підприємств, що вимагає державної підтримки сільськогосподарського виробництва шляхом надання дотацій та субсидій; значний вплив природно-кліматичних факторів, що викликає певні ризики у вирощуванні сільськогосподарської продукції.

На фінансування сільського господарства у 2014 році передбачено 10,3 млрд. гривень. Запровадження новітніх технологій в сільськогосподарському виробництві потребує їх технічного переоснащення. Зданою метою для підтримки програм забезпечення оновлення техніки через лізинг передбачено видатки у сумі 192,0 млн грн, в тому числі за рахунок коштів загального фонду державного бюджету – 140,0 млн грн, що в 2,5 рази більше фактичних видатків 2013 року.

Окрім того, з метою завершення одного із основних етапів розвитку аграрного ринку в країні в бюджеті 2014 року відновлено бюджетну програму щодо державної підтримки будівництва оптових ринків сільськогосподарської продукції, видатки на яку враховані в сумі 200,0 млн гривень.

Підтримка державою аграрного товаровиробника займає чільне місце серед можливих напрямків удосконалення розвитку МТБ. Основними пропозиціями з питань державної підтримки є:

- організація умов пільгового кредитування сільськогосподарських товаровиробників, що вкладають кошти в модернізацію та оновлення виробництва, шляхом забезпечення тісної співпраці між аграрним та банківським секторами;

- створення умов для проникнення промислового капіталу в аграрну сферу шляхом створення вертикально-інтегрованих компаній, а в подальшому – кластеризація АПК;

- сприяння залучення інвестицій в агропромисловий комплекс, що можливо досягти за рахунок поліпшення інвестиційного клімату в країні, для чого необхідно: спрощення процесу реєстрації інвестицій; надання консультаційних послуг та активна робота економічних відділів посольств нашої країни за кордоном з питань вкладення коштів в аграрну галузь; прозора політика держави щодо надання субсидій та інших пільг окремим суб'єктам господарювання; справедливий розподіл коштів, що направляються у вигляді державної підтримки аграрним підприємствам; відмова від так званої практики «відкатів» за надання пільгових кредитів та за відшкодування витрат на купівлю техніки; залучення коштів на запровадження екологічно чистих, ресурсозберігаючих технологій, тим паче, що кошти на такі цілі виді-

ляються більш охоче міжнародним та європейським співтовариствами;

– регулювання державою цін на аграрну та промислову продукцію шляхом здійснення інтервенцій на ринку сільськогосподарських товарів та встановлення гранично максимальних цін на товари матеріально-технічного забезпечення аграрного виробництва;

– підтримка та подальший розвиток лізингу як важливої складової корінного оновлення матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств, шляхом суттєвого зростання суми коштів, що надаються державній компанії НАК «Украагролізинг» для здійснення своєї діяльності, адже на сьогоднішній день вона здатна задовольнити потреби селян на лізинг лише на третину, при значно зростаючому попиті зі боку аграріїв;

– подальший розвиток та підтримка сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, що сприятиме збільшенню можливостей для дотримання агротехнологій для дрібних аграрних підприємств шляхом доступу до складної та дорогої техніки;

– створення умов для кооперації селян з питань придбання складної техніки, надання технічних засобів в операційну оренду;

– внесення зміни до Закону України «Про стимулювання розвитку сільськогосподарського машинобудування для агропромислового комплексу» в частині визначення поняття вітчизняної техніки й обладнання для АПК, де питома вага вітчизняних комплектуючих, які використовуються при виробництві, у перший рік становила 20% з нарощуванням до 50% упродовж подальших 5 років;

– створення фонду відновлення і ремонту техніки за рахунок двовідсоткового відшкодування від експорту сільськогосподарської продукції України, яка стимулюватиме вітчизняне сільськогосподарське машинобудування і відновить існуючий парк техніки;

– держава повинна створити умови для постійно діючих виставок-ярмарок, на яких аграрії мали б змогу ознайомитися з новинками вітчизняного та зарубіжного машинобудування. Основною метою їх діяльності є купівля – продаж матеріально-технічних засобів агропромислового комплексу, сільськогосподарської продукції і товарів її переробки. Саме на таких заходах аграрні виробники продукції матимуть змогу здійснити реалізацію сільськогосподарської продукції і мати змогу ознайомитися та придбати матеріально-технічні засоби безпосередньо в їх виробників або в дилерів. Така постійно діюча виставка-ярмарок створена і успішно діє в с. Чубинське Бориспільського району Київської області. На сьогоднішній день оптові ринки для реалізації сіль-

ськогосподарської продукції створено в 5 областях України та є намір розширити їх географію.

Висновки з проведеного дослідження. З наведеного вище можна зробити висновки, що державна політика спрямована на відтворення та оновлення матеріально-технічної бази аграрних підприємств на протязі останніх 20 років не була однозначною. Це відбулося, в першу чергу, за рахунок того, що прийняті законодавчі акти не виконуються повністю або частково через постійний брак коштів в країні. При цьому виробники сільськогосподарської продукції виживають як можуть в умовах диспаритету цін: низьких цін на сільськогосподарську продукцію та високих на матеріально-технічні засоби виробництва. Основною тенденцією оновлення машинно-тракторного парку аграрні товаровиробники обрали для себе купівлю більш надійної та продуктивної, хоч і дорожчої імпоротної техніки, і якщо держава не втрутиться в цей процес і не стане повноцінним гравцем, то вітчизняне машинобудування, яке і так знаходиться в занепаді повністю зникне як галузь. У такому разі величезний аграрний потенціал нашої країни буде підпорядковано зарубіжному виробництву сільгоспмашин і не зможе проявити себе в повній мірі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Постанова КМУ Про Національну програму виробництва технологічних комплексів машин і обладнання для сільськогосподарства, харчової та переробної промисловості від 16.09.1992 року № 536 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/536-92-p>.
2. Закон України «Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу» від 22 березня 2002 р. // Урядовий кур'єр. Орієнтир. – 2002. – № 63. – 3 квіт. – С. 5–6.
3. Постанова КМУ «Про затвердження Порядку використання у 2009 році коштів Стабілізаційного фонду для здешевлення кредитів, фінансування інвестиційних проектів та підтримки окремих проектів в агропромисловому комплексі» від 13.05.2009 року № 463 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/463-2009-p>.
4. Даценко М. Політика технічного забезпечення / М. Даценко // Газета Аграрний тиждень. – № 42. – 14-20 грудня 2009 року.
5. Постанова КМУ «Про затвердження Порядку використання у 2009 році коштів Стабілізаційного фонду для державної підтримки сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів» від 01.07.2009 року № 723 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/723-2009-p>.
6. У 2011 році Мінагрополітики перерахувало аграріям 1,6 млрд. грн. дотацій. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minagro.kiev.ua/news/?pg=12156>.
7. Даценко М.С. Доповідь директора Департаменту інженерно-технічного забезпечення Міністерства аграрної політики України 05.02.2010 р.